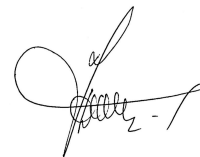

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «УЖГОРОДСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ДЕЯК ІВАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 342.56:347.963 (477)

**КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ: СУЧАСНІ
ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Ужгород – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному вищому навчальному закладі
«Ужгородський національний університет»

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Бєлов Дмитро Миколайович,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент,

Чечерський Віктор Іванович,

професор кафедри теорії та історії держави і права

ВНЗ «Національна академія управління»;

доктор юридичних наук,

Марчук Микола Іванович,

професор кафедри конституційного і міжнародного права,

директор ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ.

Захист відбудеться « » березня 2025 року о « » годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися в національній бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий « » лютого 2025 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Т.П.Попович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Конституційна реформа правосуддя 2016 року започаткувала новий етап у розвитку прокуратури України, суттєво трансформувавши її конституційно-правовий статус та функціональне призначення. Ці зміни стали логічним продовженням євроінтеграційного курсу України та відповіддю на рекомендації Венеційської комісії щодо реформування прокуратури відповідно до європейських стандартів.

Процес конституціоналізації органів прокуратури характеризується складністю та багатоаспектністю, що зумовлює необхідність його комплексного наукового осмислення. Особливої актуальності набуває дослідження теоретико-методологічних засад конституціоналізації прокуратури, її інституційно-функціональної природи та механізмів реалізації конституційних функцій в умовах сучасних правових трансформацій.

Важливим аспектом є аналіз сучасних доктринальних підходів до розуміння процесу конституціоналізації прокуратури, що дозволяє визначити основні тенденції та перспективи розвитку цього інституту в контексті європейських стандартів та національних особливостей правової системи України.

Науково-теоретична база дослідження. Науково-теоретична база дослідження. Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі конституційного права, теорії держави і права, прокурорського нагляду. Фундаментальні засади конституціоналізації правової системи та конституційного розвитку досліджували Д.Белов, Ю.Бисага, М. Козюбра, А. Крусян, М. Орзіх, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, М. Савчин, О. Скрипнюк, В. Федоренко, В. Шаповал та ін. Питання конституційно-правового статусу прокуратури та її функцій розглядали М. Біденко, Є. Безкровний, Є. Блажівський, В. Долежан, Ю. Дьомін, В. Маляренко, В. Малюга, М. Мичко, М. Костицький, М. Косюта, А. Лапкін, І. Назаров, О. Назарук, С. Прилуцький, І. Рогатюк, В. Руденко, Г. Серeda, М. Стефанчук, В. Сухонос, О. Толочко, Н. Шаптала, П. Шумський, В. Чечерський, А. Чернобай, М. Якимчук та ряд інших.

Важливе значення для дослідження мали праці європейських вчених, присвячені стандартам організації та діяльності прокуратури в демократичному суспільстві, зокрема роботи Ж.-П. Жана, М. Кьоблера, К. Рід, Х. Сатуріо, Дж. Якобса. Окремі аспекти конституціоналізації прокуратури в контексті європейських стандартів висвітлені у дослідженнях експертів Венеційської комісії та інших міжнародних інституцій.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз теоретико-методологічних засад та практичних аспектів конституціоналізації органів прокуратури в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **задачі**:

- проаналізувати конституціоналізацію як парадигму розвитку сучасної правової системи;
- дослідити сучасні доктринальні підходи до конституціоналізації органів прокуратури;
- визначити методологічні засади дослідження конституціоналізації органів прокуратури;
- охарактеризувати особливості конституціоналізації правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади;
- проаналізувати конституційний вимір трансформації окремих функцій прокуратури;
- окреслити наукові підходи до розуміння ролі прокуратури як правозахисного інституту в демократичній державі;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства в контексті окремих аспектів організації та діяльності органів прокуратури.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі конституціоналізації органів прокуратури України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти конституціоналізації органів прокуратури в умовах сучасного конституційного розвитку України.

Методологічна основа дослідження. Методологічний інструментарій дослідження базується на комплексному застосуванні загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, які дали змогу здійснити системну характеристику конституціоналізації органів прокуратури в Україні.

Так, зокрема, для з'ясування сутності конституціоналізації як парадигми розвитку правової системи використано діалектичний метод, що дозволив дослідити це явище в його розвитку та взаємозв'язках, а також системний метод - для визначення місця конституціоналізації в системі конституційно-правових явищ (підрозділ 1.1). Для дослідження правової доктрини конституціоналізації органів прокуратури (підрозділ 1.2) застосовано формально-юридичний метод для аналізу юридичних конструкцій та категорій, а також порівняльно-правовий метод для зіставлення різних наукових підходів. Метод наукового моделювання було застосовано для формування цілісної методологічної системи дослідження (підрозділ 1.3.). При дослідженні конституціоналізації правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади (підрозділ 2.1) застосовано історико-правовий метод для аналізу еволюції конституційно-правового статусу прокуратури та системний метод для визначення місця прокуратури в механізмі державної влади. Дослідження конституційного виміру трансформації функцій прокуратури (підрозділ 2.2) здійснено за допомогою формально-юридичного та порівняльно-правового методів, що дозволило проаналізувати конституційне закріплення функцій прокуратури та порівняти їх з міжнародними стандартами. При дослідженні ролі прокуратури як суб'єкта захисту прав людини використано соціологічний метод для аналізу практики діяльності прокуратури та

прогностичний метод для визначення перспектив розвитку правозахисної функції прокуратури (підрозділ 2.3).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що дисертація є однією з небагатьох наукових праць, які присвячені аналізу теоретико-правових засад конституціоналізації органів прокуратури в Україні. Основні результати представленого дослідження вирізняються науковою новизною і відзначаються теоретичним і практичним значенням та полягають у наступному:

уперше:

запропоновано розглядати наукові положення про конституціоналізацію як ключову парадигму розвитку сучасної правової системи, що відображає динамічний процес впровадження конституційних принципів у всі сфери правового життя, яка формує новий домінуючий спосіб мислення про право, що ґрунтується на фундаментальних припущеннях про загальну природу, призначення та функціонування правової системи саме в контексті сучасних конституційних цінностей;

сформульовано комплексне визначення функцій прокуратури, крізь призму їх конституціоналізації, як конституційно визначених основних напрямів діяльності прокуратури як особливого державного інституту, що відображають її сутність та призначення у механізмі державної влади, реалізуються через встановлену законом компетенцію з використанням специфічних правових засобів та методів, спрямовані на забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. При цьому, процес конституціоналізації функцій прокуратури характеризується насамперед тенденцією до оптимізації функціонального навантаження прокуратури та чіткого розмежування повноважень органів прокуратури з іншими державними органами;

удосконалено:

наукові положення щодо методологічного фундаменту дослідження конституціоналізації органів прокуратури як комплексної, багаторівневої системи взаємопов'язаних методів, підходів та принципів, де діалектичний, системний, формально-юридичний та інші базові методи, по-перше, органічно доповнюються міждисциплінарною інтеграцією конституційного й адміністративного права, соціології та політології, а, по-друге, принципи об'єктивності, верховенства права та системності забезпечують всебічне, неупереджене та ціннісно-орієнтоване дослідження конституційно-правового статусу прокуратури як складного, сучасного, суспільно-правового феномену у його системних взаємозв'язках з іншими правовими та суспільними явищами;

теоретичні підходи щодо інституційно-правової еволюції прокуратури України, що репрезентує трансформацію від радянської моделі тотального контролю до сучасного конституційного позиціонування в системі судової влади, при цьому, сучасна правова доктрина, виокремлюючи п'ять фундаментальних

концепцій інституційного статусу прокуратури (як елемента законодавчої, виконавчої, президентської, судової або окремої контрольно-наглядової гілки влади), демонструє дискусійність конституційної реформи 2016 року щодо віднесення прокуратури до судової гілки влади, спираючись на специфіку організаційної структури, функціональне навантаження та відсутність повноважень здійснення правосуддя;

набули подальшого розвитку:

пропозиції щодо законодавчого закріплення єдиного терміну «публічне обвинувачення» у всіх нормативно-правових актах, що регулюють діяльність прокуратури;

теоретичні положення щодо конституційного формулювання функції прокуратури щодо досудового розслідування, зокрема, її недоліки: надмірну громіздкість, об'єднання різнорідних напрямків діяльності, невідповідність термінології галузевому законодавству, використання термінів, що потребують додаткового роз'яснення, а також твердження про те, що спроби вдосконалення цього формулювання стикаються з об'єктивними труднощами, пов'язаними з необхідністю збереження повноти змісту при забезпеченні лаконічності викладу та узгодження з існуючою системою законодавства;

наукові позиції щодо того, що сучасна модель представництва прокурором інтересів держави має допоміжний характер, оскільки основними суб'єктами захисту державних інтересів залишаються органи державної влади та місцевого самоврядування. При цьому повноваження прокурора у представницькій діяльності наближені до прав адвоката, але обмежені вичерпним переліком підстав для представництва.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені положення, пропозиції та висновки, що сформульовані у роботі, можуть бути враховані та використані у:

– науково-дослідній роботі – з метою виявлення правових проблем функціонування органів прокуратури в умовах побудови сучасної демократичної держави та наукового обґрунтування шляхів їх удосконалення;

– правотворчості – для удосконалення нормативно-правової основи організації та діяльності органів прокуратури в Україні;

– правозастосовній діяльності – задля покращення функціонування захисту прав та законних інтересів людини і громадянина в Україні;

– освітньому процесі – під час підготовки навчальних матеріалів, з метою підвищення якості викладання навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Адміністративне право України», «Міжнародні стандарти захисту прав людини», «Актуальні проблеми конституційного права та процесу», «Судові та правоохоронні органи України», «Теорія держави та права», задля підготовки навчально-методичної літератури з цих навчальних дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних та регіональних

науково-практичних заходах, серед яких: міжнародна правова школа «Діяльність органів публічної влади в умовах війни: пошуки оптимальних моделей» (11 травня 2023 р.), міжнародна науково-практична конференція «Міжнародний фактор перемоги України над московією: правові, інституційні, матеріально-технічні складові» (м. Ужгород, 2 червня 2023 р.), міжнародна науково-практична конференція «Функціонування інституту власності в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії» (м. Ужгород, 31 жовтня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у восьми публікаціях, з яких: три – у періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, затверджених Міністерством освіти і науки України (категорія «Б»), дві у зарубіжних фахових виданнях та три – у збірниках тез доповідей за результатами участі у науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, двох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (267 найменувань на 30 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 230 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методологічну та науково-теоретичну основи роботи, її наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, апробацію результатів дисертації, а також подано відомості про публікації автора за темою дисертації.

Розділ 1 «Конституціоналізація органів прокуратури: доктринальні та методологічні аспекти», складається з 3 підрозділів, присвячений дослідженню особливостей категорії «конституціоналізація» як парадигми розвитку сучасної правової системи, здійсненню аналізу правової доктрини з тематики дослідження, а також методології дослідження конституціоналізації органів прокуратури.

У підрозділі 1.1 «*Конституціоналізація як парадигма розвитку сучасної правової системи*» досліджено теоретико-методологічні засади конституціоналізації як парадигми розвитку сучасної правової системи. Проаналізовано генезу та еволюцію поняття «конституціоналізація» у правовій доктрині, визначено його сутнісні характеристики та особливості застосування в конституційно-правовому дискурсі. Встановлено, що конституціоналізація постає як динамічний процес впровадження конституційних принципів у всі сфери правового життя.

Значну увагу приділено співвідношенню понять «конституціоналізація» та «конституціоналізм». Обґрунтовано, що ці категорії, хоча і тісно взаємопов'язані, мають суттєві відмінності: конституціоналізм розглядається як більш широка,

комплексна категорія, тоді як конституціоналізація відображає динамічну, практичну сторону конституціоналізму. Виділено ключові аспекти їх співвідношення, включаючи зміст понять, сферу застосування, історичний аспект, функціональне призначення та масштаб впливу.

Розкрито зміст категорії «парадигма» в контексті сучасного правознавства. Проаналізовано різні підходи до розуміння правової парадигми, її структури та функцій. Встановлено, що парадигма у праві являє собою комплексну концепцію, яка охоплює домінуючий спосіб мислення про право та правові проблеми в межах певної традиції чи школи думки.

Доведено, що конституціоналізація як парадигма розвитку сучасної правової системи формує новий домінуючий спосіб мислення про право, який ґрунтується на фундаментальних припущеннях про природу, призначення та функціонування правової системи в контексті конституційних цінностей. У рамках цієї парадигми відбувається постійне вдосконалення механізмів захисту прав і свобод людини, переосмислення ролі органів державної влади та адаптація конституційних норм до мінливих суспільних реалій.

У підрозділі 1.2 «Конституціоналізація органів прокуратури: аналіз правової доктрини» здійснено комплексний аналіз правової доктрини щодо конституціоналізації органів прокуратури. Обґрунтовано, що дослідження цієї проблематики набуває особливої актуальності в контексті конституційних змін, які вплинули на інституційний статус прокуратури, зокрема щодо обмеження функції загального нагляду та посилення ролі прокуратури у кримінальному провадженні.

Проаналізовано ключові дисертаційні дослідження (В. Малюги, М. Мичко, В. Чечерського, М. Косюти та інших), які демонструють плюралізм наукових підходів до визначення конституційно-правового статусу прокуратури. Розкрито дихотомію наукових позицій щодо оптимальної моделі конституційного статусу прокуратури: від інтеграції до системи правосуддя до збереження автономного статусу з чітко регламентованими механізмами міжінституційної взаємодії.

Досліджено монографічні праці В. Сухоноса, В. Долежана, А. Лапкіна та інших вчених, що репрезентують комплексний науковий аналіз теоретико-методологічних та організаційно-правових аспектів функціонування прокуратури. Підкреслено значущість компаративістських досліджень, які дозволяють екстраполювати позитивний зарубіжний досвід на національну правову систему.

Проаналізовано публікації в періодичних виданнях та матеріали наукових форумів, які характеризуються оперативністю рефлексії на законодавчі новели та трансформації правозастосовної практики. Визначено, що синергія теоретичних напрацювань науковців та практичного досвіду фахівців забезпечує формування комплексного бачення перспектив модернізації прокурорської системи відповідно до європейських стандартів та національних особливостей.

У підрозділі 1.3 «Методологія дослідження конституціоналізації органів прокуратури» автором розкрито теоретико-методологічні засади дослідження конституціоналізації органів прокуратури. Встановлено сутність та особливості

застосування різних методологічних підходів, зокрема діалектичного, системного, формально-юридичного, порівняльно-правового, історико-правового та прогностичного методів. Обґрунтовано, що комплексне використання цих методів зумовлено складністю та багатоаспектністю досліджуваного явища.

Значну увагу приділено аналізу міждисциплінарного підходу, який включає інтеграцію методів конституційного та адміністративного права, використання соціологічного методу та застосування політологічних підходів. Доведено, що такий підхід дозволяє всебічно дослідити процеси конституціоналізації прокуратури у їх взаємозв'язку з іншими правовими та суспільними явищами.

Детально розглянуто методологічні принципи дослідження конституціоналізації органів прокуратури, а саме: принцип об'єктивності та всебічності, який забезпечує неупереджений аналіз усіх аспектів конституційно-правового статусу прокуратури; принцип верховенства права, що вимагає оцінки відповідності конституційного регулювання прокуратури основоположним правовим цінностям; принцип системності та комплексності аналізу, який передбачає розгляд конституціоналізації прокуратури як цілісної системи взаємопов'язаних елементів.

Обґрунтовано, що сучасний стан методології дослідження конституціоналізації прокуратури характеризується тенденцією до інтеграції різних наукових підходів та методів, що дозволяє забезпечити комплексне розуміння досліджуваних процесів та явищ у контексті розвитку правової системи України. Підкреслено важливість застосування системного підходу для формування цілісного наукового уявлення про процес конституціоналізації органів прокуратури.

Розділ 2 «Конституціоналізація інституційно-функціональної природи прокуратури» складається із 3 підрозділів, в яких розкриваються питання конституціоналізації правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади в Україні, розглянуто специфіку конституційного виміру трансформації функцій прокуратури, а також висвітлено окремі питання конституціоналізації органів прокуратури як суб'єкта захисту прав людини.

У підрозділі 2.1 *«Конституціоналізація правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади в Україні»* здійснено комплексний аналіз процесу конституціоналізації правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади в Україні. Досліджено теоретичні та практичні аспекти визначення місця прокуратури в державному механізмі, проаналізовано різні наукові підходи щодо її інституційного позиціонування та виявлено існування п'яти основних концепцій: як частини законодавчої влади, виконавчої влади, президентської вертикалі, судової гілки влади або як окремої контрольної-наглядової гілки влади.

Особливу увагу приділено аналізу трансформації правового статусу прокуратури від радянської моделі «контролера за усім у сфері публічного права» до сучасного бачення прокуратури як важливого елемента системи стримувань і противаг. Розкрито особливості конституційної реформи 2016 року, яка формально

віднесла прокуратуру до судової гілки влади, включивши відповідну статтю до розділу «Правосуддя», та проаналізовано дискусійні аспекти такого позиціонування.

Досліджено аргументи прихильників та противників кожної з концепцій інституційного статусу прокуратури. Виявлено, що включення прокуратури до судової гілки влади викликає обґрунтовані заперечення в науковому середовищі, оскільки прокуратура не здійснює правосуддя, має відмінну від судів організаційну структуру та специфічні функції, що виходять за межі судової діяльності.

На основі проведеного аналізу обґрунтовано, що найбільш оптимальним є підхід, згідно з яким прокуратура повинна функціонувати як самостійна державна інституція, що не входить до жодної з традиційних гілок влади. Такий підхід базується на розумінні умовності поділу єдиної державної влади та необхідності забезпечення ефективного виконання прокуратурою її специфічних функцій при збереженні необхідного балансу в системі стримувань і противаг.

Підрозділ 2.2 «Конституційний вимір трансформації функцій прокуратури». Автором досліджено конституційний вимір трансформації функцій прокуратури в Україні в контексті конституційної реформи правосуддя 2016 року. Проаналізовано теоретичні засади розуміння функцій прокуратури як категорії конституційного права, їх взаємозв'язок з функціями держави та особливості конституційного закріплення. Розкрито сутність поняття конституціоналізації функцій прокуратури як процесу закріплення на рівні Основного Закону основних напрямів діяльності органів прокуратури.

Значну увагу приділено аналізу функції підтримання публічного обвинувачення в суді. Досліджено співвідношення термінів «публічне» та «державне» обвинувачення, обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення єдиного терміну «публічне обвинувачення» у всіх нормативно-правових актах, що регулюють діяльність прокуратури. Запропоновано конкретні зміни до законодавства для гармонізації термінології та наближення української правової системи до міжнародних стандартів.

Детально розглянуто функцію організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Виявлено існування різних підходів до розуміння співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва, проаналізовано їх особливості та аргументовано найбільш обґрунтовану позицію щодо їх розмежування за суб'єктами реалізації. Досліджено проблемні аспекти конституційного формулювання цієї функції та об'єктивні труднощі його вдосконалення.

Проаналізовано трансформацію представницької функції прокуратури, її звуження від загального представництва інтересів громадян і держави до представництва виключно державних інтересів у визначених законом випадках. Виявлено проблемні аспекти реалізації цієї функції, зокрема відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «державний інтерес» та ризику його

неоднозначного тлумачення. Підкреслено, що така трансформація відповідає європейським стандартам та рекомендаціям Венеційської комісії.

У підрозділ 2.3 «Конституціоналізація органів прокуратури як суб'єкта захисту прав людини» розглянуто окремі питання покращення ефективності участі прокуратури в механізмі захисту прав людини через взаємодію з іншими правоохоронними органами, судами, омбудсманом та інститутами громадянського суспільства. Відзначається, така співпраця дозволяє створити багаторівневу систему правового захисту, де прокуратура виступає важливим елементом стримувань і противаг, забезпечуючи законність та справедливість у суспільних відносинах.

Розкрито трансформацію ролі прокуратури від карально-наглядового органу до інституції, що забезпечує дотримання конституційних прав і свобод громадян у демократичній правовій державі. Важливість цієї проблематики підкреслюється процесами реформування системи правоохоронних органів та адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

Проаналізовано особливості конституційного регулювання повноважень прокуратури у сфері захисту прав людини. Досліджено положення чинного законодавства, що визначають правові засади діяльності органів прокуратури щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Виявлено проблемні аспекти нормативного регулювання правозахисної діяльності прокуратури.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у комплексному аналізі теоретико-правових засад конституціоналізації органів прокуратури в Україні, що дозволило сформулювати відповідні висновки та пропозиції, які стосуються предмета дослідження. Вказані узагальнення відзначаються теоретичним і практичним значенням і полягають у такому:

1. Визначено, конституціоналізація постає як ключова парадигма розвитку сучасної правової системи, відображаючи динамічний процес впровадження конституційних принципів у всі сфери правового життя, при цьому, ця парадигма формує новий домінуючий спосіб мислення про право, який ґрунтується на фундаментальних припущеннях про загальну природу, призначення та функціонування правової системи саме в контексті сучасних конституційних цінностей.

2. Аргументовано, дослідження правової доктрини щодо конституціоналізації органів прокуратури детермінується необхідністю фундаментального наукового осмислення трансформаційних процесів у цій сфері. Особливої актуальності набуває доктринальне дослідження в контексті конституційних модифікацій, що вплинули на інституційний статус прокуратури, зокрема щодо обмеження функції загального нагляду та посилення ролі прокуратури у кримінальному провадженні. Відзначено власне міждисциплінарний характер дослідження, що охоплює конституційне,

адміністративне та кримінальне процесуальне право, зумовлює його методологічну комплексність.

3. Встановлено, методологічний фундамент дослідження конституціоналізації органів прокуратури являє собою комплексну, багаторівневу систему взаємопов'язаних методів, підходів та принципів, де діалектичний, системний, формально-юридичний та інші базові методи, по-перше, органічно доповнюються міждисциплінарною інтеграцією конституційного й адміністративного права, соціології та політології, а, по-друге, принципи об'єктивності, верховенства права та системності забезпечують всебічне, неупереджене та ціннісно-орієнтоване дослідження конституційно-правового статусу прокуратури як складного, сучасного, суспільно-правового феномену у його системних взаємозв'язках з іншими правовими та суспільними явищами.

4. Наголошено, інституційно-правова еволюція прокуратури України репрезентує складну теоретико-методологічну та практичну трансформацію від радянської моделі тотального контролю до сучасного конституційного позиціонування в системі судової влади, при цьому, сучасна правова доктрина, виокремлюючи п'ять фундаментальних концепцій інституційного статусу прокуратури (як елемента законодавчої, виконавчої, президентської, судової або окремої контрольної-наглядової гілки влади). Звертається увага на дискусійність конституційної реформи 2016 року щодо віднесення прокуратури до судової гілки влади. Крім того, специфіка організаційної структури, функціональне навантаження та відсутність повноважень здійснення правосуддя свідчать про необхідність подальшого теоретичного переосмислення оптимальної моделі конституційно-правового статусу прокуратури в системі поділу державної влади України. При цьому важливо забезпечити такий конституційно-правовий статус прокуратури, який би гарантував її ефективне функціонування як самостійної інституції в механізмі державної влади, здатної виконувати специфічні завдання щодо забезпечення законності та правопорядку, при збереженні необхідного балансу в системі стримувань і противаг.

5. Констатовано, функції прокуратури – конституційно визначені основні напрями діяльності прокуратури як особливого державного інституту, що відображають її сутність та призначення у механізмі державної влади, реалізуються через встановлену законом компетенцію з використанням специфічних правових засобів та методів, спрямовані на забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. В свою чергу конституціоналізація функцій прокуратури - це процес закріплення на рівні Основного Закону основних напрямів діяльності органів прокуратури. При цьому, процес конституціоналізації функцій прокуратури характеризується насамперед тенденцією до оптимізації функціонального навантаження прокуратури та чіткого розмежування повноважень органів прокуратури з іншими державними органами.

6. Відзначено, в контексті конституціоналізації органів прокуратури доцільним є законодавче закріплення єдиного терміну «публічне обвинувачення» у всіх нормативно-правових актах, що регулюють діяльність прокуратури. Мова іде, як мінімум про наступне:

- у Кримінальному процесуальному кодексі України: оновити п. 3 ст. 3 КПК, надавши визначення поняття «публічне обвинувачення»; внести зміни до ст. 36 КПК щодо повноважень прокурора у кримінальному провадженні;

- у Законі України «Про прокуратуру»: узгодити термінологію із конституційними положеннями, замінивши «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення».

7. Вказано, функція організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням є комплексним напрямком діяльності прокуратури, що викликає значні дискусії в науковому середовищі. Існують різні підходи до розуміння співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва: від їх повного ототожнення до визнання самостійними функціями, при цьому найбільш обґрунтованою видається позиція щодо їх розмежування за суб'єктами реалізації, де прокурорський нагляд здійснюється прокурорами вищого рівня, а процесуальне керівництво - прокурором у конкретному кримінальному провадженні.

8. Відзначено, сучасна модель представництва прокурором інтересів держави має допоміжний характер, оскільки основними суб'єктами захисту державних інтересів залишаються органи державної влади та місцевого самоврядування. При цьому повноваження прокурора у представницькій діяльності наближені до прав адвоката, але обмежені вичерпним переліком підстав для представництва. Проблемним аспектом залишається відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «державний інтерес», що може призводити до його неоднозначного тлумачення судовими органами (існує ризик ототожнення державного інтересу з інтересами окремих державних органів, що суперечить європейському баченню ролі прокуратури поза межами кримінальної юстиції та створює практичні проблеми при реалізації представницької функції).

9. Аргументовано, процес конституціоналізації правозахисної функції прокуратури України характеризується поступовою імплементацією європейських стандартів, що передбачає: чітке розмежування кримінально-правових та правозахисних повноважень; впровадження принципу пропорційності при реалізації представницької функції; розвиток механізмів співпраці з інституціями громадянського суспільства та омбудсманом; посилення процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження, що в сукупності формує новий конституційний образ прокуратури як ефективного правозахисного інституту європейського зразка.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Деяк І.М. Конституціоналізація, як категорія науки конституційного права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 85. Ч. 1. С. 196-202.
2. Deyak I. Constitutionalization in the context of modern constitutionalism: theoretical and methodological analysis. *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 4. 2024. P.38-44.
3. Deyak I. Transformation of the constitutional status of the prosecutor's office: from a supervisory body to an element of the system of checks and balances *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 5. 2024. P.46-52.
4. Деяк І.М., Проблема інституційного позиціонування прокуратури в контексті конституційного принципу поділу влади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Випуск 6. 2024. С. 127-133.
5. Деяк І.М. Конституціоналізація правового статусу прокуратури: актуальні питання механізму стримувань та противаг. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 86. Ч. 1. С. 187-194.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Деяк І.М. Конституціоналізація та конституціоналізм: окремі питання співвідношення понять. *Діяльність органів публічної влади в умовах війни: пошуки оптимальних моделей (11 травня 2023 р.)*. Матеріали міжнародної правової школи Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 24-29.
2. Деяк І.М. Конституціоналізація: парадигмальні засади. *Міжнародний фактор перемоги України над московією: правові, інституційні, матеріально-технічні складові. (м. Ужгород, 2 червня 2023 р.)*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 22-26.
3. Деяк І.М. Системні аспекти функціонування органів прокуратури у контексті сучасного державотворення. *Функціонування інституту власності в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії» (м. Ужгород, 31 жовтня 2024 р.)*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 19-23.

АНОТАЦІЇ

Деяк І.М. Конституціоналізація органів прокуратури: сучасні доктринальні підходи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2025.

Автором досліджено теоретико-методологічні та доктринальні аспекти конституціоналізації органів прокуратури в контексті її становлення як суб'єкта захисту прав людини. Здійснено комплексний аналіз категорії «конституціоналізація» як парадигми розвитку сучасної правової системи, розкрито її співвідношення з поняттям «конституціоналізм». Встановлено, що конституціоналізація постає як динамічний процес впровадження конституційних принципів у всі сфери правового життя, формуючи новий домінуючий спосіб мислення про право.

Проаналізовано наукові підходи щодо трансформації правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади від радянської моделі до сучасного бачення прокуратури як важливого елемента системи стримувань і противаг. Досліджено п'ять основних концепцій інституційного позиціонування прокуратури та обґрунтовано оптимальність підходу, згідно з яким прокуратура повинна функціонувати як самостійна державна інституція.

Розкрито конституційний вимір трансформації функцій прокуратури в контексті конституційної реформи правосуддя 2016 року. Особливу увагу приділено аналізу функцій підтримання публічного обвинувачення, процесуального керівництва досудовим розслідуванням та представництва інтересів держави в суді. Досліджено проблемні аспекти їх конституційного формулювання та практичної реалізації.

Висвітлено особливості конституціоналізації органів прокуратури як суб'єкта захисту прав людини через призму її взаємодії з іншими правоохоронними органами, судами, омбудсманом та інститутами громадянського суспільства. Обґрунтовано, що така співпраця створює багаторівневу систему правового захисту, де прокуратура забезпечує законність та справедливість у суспільних відносинах.

На основі аналізу правової доктрини запропоновано шляхи вдосконалення конституційно-правового регулювання статусу прокуратури як правозахисного інституту та механізми підвищення ефективності її діяльності у сфері захисту прав людини. Визначено перспективні напрями подальшої конституціоналізації органів прокуратури відповідно до європейських стандартів та національних особливостей правової системи України.

Ключові слова: держава, функції держави, конституціоналізація, прокуратура, права людини, конституційна реформа, правова доктрина, функції прокуратури, правозахисна діяльність.

Deyak I.M. Constitutionalization of prosecutorial bodies: modern doctrinal approaches. - Qualification scientific work on the rights of the manuscript. Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2025.

The author has studied the theoretical, methodological and doctrinal aspects of the constitutionalization of the prosecutor's office in the context of its formation as a

subject of human rights protection. A comprehensive analysis of the category of «constitutionalization» as a paradigm for the development of the modern legal system has been carried out, its correlation with the concept of «constitutionalism» has been revealed. It has been established that constitutionalization appears as a dynamic process of introducing constitutional principles into all spheres of legal life, forming a new dominant way of thinking about law.

The scientific approaches to the transformation of the legal status of the prosecutor's office in the system of distribution of state power from the Soviet model to the modern vision of the prosecutor's office as an important element of the system of checks and balances have been analyzed. Five main concepts of the institutional positioning of the prosecutor's office have been studied and the optimality of the approach according to which the prosecutor's office should function as an independent state institution has been substantiated.

The constitutional dimension of the transformation of the functions of the prosecutor's office in the context of the constitutional reform of justice in 2016 is revealed. Particular attention is paid to the analysis of the functions of supporting public prosecution, procedural management of pre-trial investigations and representation of the interests of the state in court. Problematic aspects of their constitutional formulation and practical implementation are investigated.

The features of the constitutionalization of the prosecutor's office as a subject of human rights protection are highlighted through the prism of its interaction with other law enforcement agencies, courts, the Ombudsman and civil society institutions. It is substantiated that such cooperation creates a multi-level system of legal protection, where the prosecutor's office ensures legality and justice in social relations.

Based on the analysis of the legal doctrine, ways of improving the constitutional and legal regulation of the status of the prosecutor's office as a human rights institution and mechanisms for increasing the effectiveness of its activities in the field of human rights protection are proposed. Promising directions for further constitutionalization of prosecutor's offices in accordance with European standards and national peculiarities of the legal system of Ukraine have been identified.

Key words: state, functions of the state, constitutionalization, prosecutor's office, human rights, constitutional reform, legal doctrine, functions of the prosecutor's office, human rights protection activities.